

Милена С. ЗОРИЋ ЛАТОВЉЕВ*
Висока школа струковних студија
за образовање васпитача, Нови Сад

Оригинални научни рад
Примљен: 9. 10. 2025.
Прихваћен: 15. 6. 2026.

ДЕТЕ И ДЕТИЊСТВО У РЈЕЧНИКУ ИЗ КЊИЖЕВНИХ СТАРИНА СРПСКИХ

Циљ овога рада јесте да се да допринос истраживању положаја детета и његовог места у друштву и култури средњег века. Анализом је обухваћена речничка грађа дата уз одреднице које се односе на *дете*, *детињство*, *младост*... У раду се, поред истраживања средњовековне културе, полази и од новијих истраживања која се баве местом детета како у српској средњовековној књижевности и уметности тако и у савременој књижевности за децу која се ослања на средњовековну традицију. Поређење Даничићеве грађе дате у *Рјечнику из књижевних старина српских* с резултатима ових истраживања показује да је, иако културолошка истраживања указују на скрајнуто место детета у средњовековној култури, уврежени закључак о непостојању детињства и нејасним границама одрастања оштар и у извесној мери искључив.

Кључне речи: концепт детињства, средњи век, српска култура, Ђуро Даничић.

Рјечник књижевних старина српских (1863–1864; написан 1861) представља, уз *Рјечник ЈАЗУ* (од *а* до *чобо*), велики самостални лексикографски подухват Ђуре Даничића (1825–1882).¹ Овим делом продубио је свој рад на прикупљању и обради старих српских рукописа² проистекао из интересовања за проучавање српске језичке прошлости. О својој намери да сачини речник лексике српске средњовековне писмености ексерпирајући старе српске изворе, Даничић пише Вуку у писму од 14. септембра 1858. године: „Рад сам начинити рјечник из споменика Миклошићевих³ и овијех што штампа Пуцић” (Архив САНУ, бр. 8058/21, према Мацановић 2025).³

* milena_zoric_ns@yahoo.com; ORCID: 0009-0004-4035-2745

¹ О фазама у Даничићевом лексикографском раду в. Мацановић 2025.

² Више о Даничићевим издањима старих српских текстова в. Савић 2025: 500–501. Као посебно важно А. Мацановић (2025) истиче Даничићево издање Теодосијевог *Житија светог Саве* (1860) које је као последње ушло у његов будући речнички корпус.

³ Судбина Даничићевог *Рјечника* била је тема многих студија, од којих су рецентније, нпр. Милановић 2023; Савић 2025; Мацановић 2025.

Тумачи Даничићевог рада, суочени с чињеницом да своју научну методологију није објашњавао, анализом извора и селекције корпуса,⁴ као и проучавањем саме грађе закључили су да појам *књижевна старина српска* за Даничића представља „специфичан сегмент српског историјског корпуса који обухвата изворне текстове црквено-правног, световно-правног, пословног, приповедачко-историјског и приповедачко-уметничког карактера, док избегава преводна и сва дела општесловенске старе књижевности како би показао лексички материјал који је заиста живео у српском писаном наслеђу” (Мацановић 2025). Ексерпција корпуса била је тотална⁵ и у речнику се нашло преко 16.000 лексичких јединица.

Како би се дао допринос истраживању положаја детета и његовог места у српском друштву и култури средњег века, из Даничићевог *Рјечника из књижевних старина српских* ексерпцирана је и анализирана речничка грађа дата уз одреднице које се односе на *дете, детињство, младост, породицу...* Ово истраживање допуњава претходна истраживања која су била забављена статусом детета у српској средњовековној култури, пре свега огледе Јована Љуштановића, проучаваоца децје књижевности, и Наташе Половине, наше истакнуте медијавелисткиње, и ослања се на њих.

Јован Љуштановић, полазећи, заправо, од композиције Милешевске фреске на којој је живописана владарска лоза до краља Владислава, ктитора манастира, показује како се представа о патријархалној породици и односима у њој пресликала и на зидове манастирске цркве. Ослањајући се у свом тумачењу на житија Немањића из пера Стефана Првовенчаног, Светог Саве, Теодосија и Доментијана, овај аутор закључује да је породична блискост између оца и сина, па чак и тактилна комуникација, нашла своје место само код Светог Саве. Истовремено, показује Љуштановић, мајка Ана, родитељка владара и светаца, готово да се не помиње – она се јавља тек код Теодосија (дакле читав век касније), па и то се, сматра аутор, десило вероватно под утицајем опште струје у књижевности 14. века, када се књижевност полако одваја од црквених канона и када у њу продиру елементи профаног живота.

Наташа Половина, промишљајући о слици детета⁶ у делима средњовековне књижевности (2011: 29–34), разматра питање „постоји ли дете у средњовековној књижевности изван свог симболичког, пренесеног значења, и има ли то дете детињство које не би било само продуховљени идеал старости и коначна награда за живот у врлини” (Половина 2011: 29). Средњи век, по-

⁴ На почетку првог тома *Рјечника* (1863/1: VII–X), Даничић наводи изворе којима се служио: 1) његова издања из *Гласника ДСС, Живота св. Саве*; 2) издања његових савременика – В. Ст. Карацића (*Даница, Примјери српско-славенског језика*), А. Ф. Гилфердинга (*Боснија, Герцеговина и Стараја Србија*), Ј. Шафарика (*Законик цара Стефана, Љетописи српски, Живот св. Симеуна, Типик ораховачки св. Саве, Типик студенички св. Саве* и др.), Ф. Миклошича (*Монумента serbica*), М. Пуцића (*Споменици српски*), Д. Аврамовића (*Хиландарски типик*) као и *Летопис Матице српске* (1847).

⁵ У томе послу помагао му је С. Новаковић (Мацановић 2025).

⁶ О представи детета у српском друштву и књижевности у различитим раздобљима в. Пешикан Љуштановић/Зорић Латовљев 2024: 18–22.

казује ова ауторка, једва примећује „стварно” детињство (схваћено као прве године људског живота), а доминантно у визури средњовековне књижевности постаје детињство као симбол и духовни циљ. Детињство светитеља је, пре свега, прича о његовој различитости, издвојености и предестинираности за светост. У суштини, указује ауторка, јунак житија нема детињство у основном значењу тог појма, већ је лишен безбрижности, спонтаности, једноставности по себи.

Половина критички разматра и савремену књижевност за децу која тематизује средњовековне јунаке и збивања у делима Светлане Велмар Јанковић (*Књига за Марка*) (Половина 2016: 10–16) и Слободана Станишића (серијал посвећен средњовековним владарима) (Половина 2018: 55–63), а овој се теми прикључује и Сава Уко анализом романа Милована Витезовића (*Принц Растко*) (Уко 2018: 63–72).⁷ Истиче се да Светлана Велмар Јанковић не злоупотребљава традиционалне кутурне вредности у сврху пропаганде, већ „покушава да оживи ‘обрасце културе’ који већ постоје у сваком од нас, били ми тога свесни или не” (Половина 2016: 15). Детињство се овде јавља као универзална вредност која олакшава то културно посредовање. У Станишићевим романима и Витезовићевом роману пак, судећи по анализама Наташе Половине и Саве Ука, „ликови деце се обликују у складу с позитивним националним стереотипима и идеализују, а средњовековна прошлост постаје инструмент позитивне вредносне индоктринације детета-читаоца” (Пешикан Љуштановић/Зорић Латовљев 2024: 19).

Једно од полазишта за интерпретацију ексцерпираних грађе јесте, када је реч о проучавању историје детињства, неизоставна књига *Векови детињства* Филипа Аријеса [*L'enfant et la vie familiale sous l'ancien regime* (1973), Philippe Ariès], посебно његова теза да средњовековно друштво није поседовало представу о детињству као таквом – посебном животном добу човека (Аријес 1989). Детињство није било јасно ограничено нити опажамо као посебан и особен део животног циклуса, иако је средњовековна западна култура познавала и признавала посебан статус, пре свега, невином детињству и раној младости (в. Кон 1991). Такође, важна је и чињеница да у књизи *Приватни живот у српским земљама средњег века* (прир. Смиља Марјановић-Душанић, Даница Поповић, 2004) нема осврта, нити података о статусу детета и детињства у српској средњовековној култури и друштву. Истовремено, у поменутој публикацији стоји како „За разлику од речи брак, која је била позната од краја раног средњег века, реч *породица* није постојала, иако је употребљаван израз *пород* у смислу потомство” (Павковић 2004: 311).⁸ У Даничићевом *Рјечнику* налази се ова одредница,

⁷ Текстовима који разматрају средњовековну књижевност у контексту проучавања књижевности за децу припада и текст Драгољуба Перића који је *Књизи за Марка* С. Велмар Јанковић приступио из методичког аспекта (2016: 17–27).

⁸ На истом месту наводи се и да је средњовековни назив за *породицу* био „кућа” (Павковић 2004: 311), али га у свом *Рјечнику* уз одредницу **коућа** Даничић наводи као друго, уз основно значење *domus, aedes*, тј. дом (I/513–514).

уз потврде из Миклошичевог *Monumenta serbica* и *Споменика српских* које је преписао кнез Медо Пуцић:

породнца, familia: поповы, колнци се окрѣтаю (съ) свонди породнциади. М. 122. съ братиоцѣ, дѣцоцѣ и породницѣ и съ людн. П. 69.⁹

Аријес показује и како се однос према детету/детењству огледао и у језику, односно у употреби речи која је означавала дете. Низом примера из текстова различитог порекла (писма, дневници, документа...) документује да је реч дете означавала и мало дете, и дете у пубертету, и адолесцента, и младића, и човека у раним тридесетим, али и слугу, сеоског момка и слично. Узрок овој полисемији види у различитим ступњевима зависности, односно – из детињства се излазило када се излазило из ступња највеће зависности, а „старинска употреба” речи дете, дечко за слугу или војника, на пример, остаје присутна у најзависнијим, односно најсиромашнијим слојевима и одражава, барем, економску зависност (Аријес 1989: 48–50).¹⁰ Тек у 17. веку, показује Аријес (1989: 50), ова је реч сведена на данашње значење.

У Даничићевом *Рјечнику* налазимо обиман речнички чланак у вези с одредницом *отрок* (П/256–257) из којег се види полисемија ове лексема једнака оној о којој говори Аријес. Ова се лексема користила у значењу „дете”, што се наводи као примарно значење и потврђује само једним примером из грађе:

отърокъ, рцег: роди сего свѣтаго ѿтрока. Ст. 2.,

али и у значењу „слуга”, при чему уз ово друго значење Даничић даје низ примера и објашњења, међу којима и: „у примјеру првом који ће доћи називају се тако исти који се у истом споменику напријед називају само људи”, по чему мислим да је то било главно име свјема који су били под властеоском влашћу па су се између себе разликовали другим именима (истицање М. 3. Л.) (П/256). Дакле, уопштен назив за оне који су у подређеном положају у односу на властелина, великаша, био је и – *људи*.

Само у значењу „дете” забележене су лексема изведене од *отрок* – *отроче* и *отрочишт*:

отъротѣ, рцег: възрѣста на ѿтротѣ. Ст. 2. ѿтъ зачѣтѣа отъротѣ. Д. 4.

отъротншѣ, рцег: посла въ всѣ странн свои славыныхъ сконхъ велѣожѣ на възисканіе отъротнѣа сего. Ст. 11. ѿтъ отъротнѣа ѿного. М. 540.

⁹ Све потврде навођене су из Даничићевог *Рјечника из књижевних старина српских* (Даничић 1863–1864) те то, из практичних разлога, неће бити дато као информација приликом сваког цитирања. Уколико се позива на *Рјечник*, без цитата, дата је ознака за том и број стране (како је учињено у претходној напомени).

¹⁰ Готово истовестно развијање значења речи дете/дијете види се и у другом издању Вуковог *Рјечника*, при чему се као моменат еманципације најчешће види женидба и стварање сопствене породице (Љуштановић/Пешикан Љуштановић 2021: 27–28).

¹¹ Уз одредницу „породица” налази се и ова потврда: съ братиоцѣ, дѣцоцѣ и породницѣ и съ людн. П. 69.

У Рјечнику налазимо и веома богату грађу која сведочи о постојању термина за именовање различитих узраста у одрастању људског потомства. Од најранијег детињства – *младенц* и *чедо* којима је означаavano сасвим мало дете, новорођенче:

младѣньць, infans: младѣнцѹ сѹщѹ. Са. 14. младенцѹ. Са. 14. младенець въ наслахѹ. М. 58.

ѹдо, infans: ѹда ѡа възлюбленаа. Са. 3. не ѡе ѹдо, нь боѹѣ ѹдо. Д. 45. кръвь него на насъ и на чедѣхъ нашихъ. М. 16. на чедехъ. М. 73. на чедихъ. М. 260. на чедехъ. М. 342. нхже възпитѣше ѡко братино и чѣда. М. 89. съ чѣды ѡионин. М. 90. кто се ѡверѣте зѣнивъ ѡтца нан чатѣрь нан брата нан чѣдо свое, да се тѣзи зѣнца надежеть на ѡгнн. З. 37. скѣрен и болѣзненъ чедъ твоѣхъ вѣѣ. М. 244. ѡвниде се чѣдо свѣтѣ. М. 530. агареникъ чѣдъ. М. 538.

па све до *девица*, *девојка*¹² и *јуноша* што је означавало младе људе:

дѣвица, *virguncula*: дѣвице, вѣстани. Д. 123.

ЮНОША, juvenis: ДИВЛ СЕ МДХДРОСТИ ЮНОШЕ. СТ. 3. ЮНОШЕ ОНОГО. Са. 7. СЪ БЛАГОРОДНЫМ ЮНОШАМН. Д. 5. ЮНОШЕ И ДЪВЫ. Г. XI. 167.

Уз лексему *девица* као еквивалент на латинском језику дат је у ствари деминутив чије значење може бити и 1. „девојчица”, као и 2. „девица” (Чолић 1991: 565), док се у значењу „девица” (лат. *virgo*, што значи и 2. „девојка”; 3. „млада” – Чолић 1991: 564) појављује лексема *девојка*, где је на основу датог примера јасно да је реч о женском потомку којем ваља обезбедити мираз:

Д'ЕВОНКА, virgo: КОЈЕ СЕ ЗГОДЕ НА САДЪРЪТН ДИОНЕ ДЕВОНКЕ, ДА НИД СЕ ДА ПРЪНКИНА, КАКО ДА СЕ ЗДОДЕ.

Младо људско биће, односно људски подмладак, означавао је читавим низом термина, од којих су неки емоционално обојени, те сведоче и о посебном статусу које је дете имало у средњовековној породици, па самим тим и култури. Посведочене су именице *дете*, *детиниш*/*детин* (уз већ поменуте *отроче* и *отрочиш*):

дѣте, руге: да нѣ трѣнѣ ни цюмѣ дѣтєтеви. М. 6. дѣтємъ его благороднымъ. Са. 2. послахъ (у Дубровник по новце) слѣгъ нашего, днѣте ѡхѣнѣ Грѣпа. М. 329. кѣр си живилъ оудъ мала дѣтєте ѡ дворѣхъ господина крала. П. 32.

дѣтишть, глѣдај дѣтиѣ: прѣбываше съ дѣтищемъ своимъ. Ст. 17.

ДѢТНЬ, рече: Ѫ кога се ѡбрѣте лѣдѣ ѡтрокѣ, тере цю коумѣ испакостнѣ, да Ѫ томѣ господарѣ не нѣшѣ,
нѣ да снѣшѣ крѣвца. ако ли крѣвѣ ѡнѣн дѣтнѣ, да га пода господарѣ; ако ли га не пода, да платнѣ
господарѣ коужѣѣ. како н сѣнѣ плакѣю. М. 52

С општим значењем „потомство” забележене су лексеме *дет*, *деца*, при чему се изузетно значајном показује потврда деминутива *дечица*, који је и у речнику означен стилским квалификатором *dem.* као именица субјективне оцене:

дѣть, proles: вѣсѣхъ вась іако и свою дѣть вѣспитѣхъ. Са. 3. нѣсти днѣ оудѣ знаниѣ моего и дѣти. М. 5. Горѣхъ кнѣзѣ и зѣ дѣтню. М. 12. з дѣтню. М. 259.

дѣтца, proles: сывѣхши благороднѣю си дѣтнхъ. Са. 3. ни госпои женѣ твои ни дѣци твои. М. 22. Господинна Бака и госпою Млох и ннхъ децѣ. М. 2015. наша днца. М. 219. з днцѣмъ. М. 276.

¹² Лексеме *дева* и *деваја* јављају се само у значењу „Богородица, Девица Марија” (I/324).

Уз лексему *мајка* и *мати*, забележена је и лексема *маиштеха*:

данка, хур. матер: госпогн данцѣ. П. 43. ѿ свето почнѣше госпогѣ н данке дн. М. 266. причн-
стоуь богоданцоуь данкоуь неговомь. М. 446.

мѣти, матѣ: оуѣ родѣства матѣрѣ вѣшнѣхъ. Са. 5. ты прѣнѣтъ мѣ нс чѣвѣа матѣрѣ доѣ. М. 9. наша
мѣти свѣтѣаѣ прѣвѣа, мѣти вѣсѣмѣ нашіиѣ прѣвѣаѣмѣ. М. 39. да нн нѣ хѣбѣе боѣа н мѣти боѣжны. М. 48.
мѣштѣа. поѣвѣрѣа: ѡднѣ кѣштѣе мѣштѣи еѣа. Л. 61. 70.,

док се уз значење „отац” бележи само лексема *отац*, а потврђеног назива у значењу „поочим” нема.

отъцѣ, pater: дождь отъца моего. М. 9. нидати тѣсть королевствѣ мнѣ, како сѣ нидати господниѣхъ отъцѣхъ. М. 41. вѣдѣхъ. М. 46. нашъ отацѣ ѿцѣхъ. М. 217. даканнаѣ сѣ ѿ дѣшѣхъ отъца моего. М. 524. за бѣса: ѿ нѣхъ отацѣ и сына. М. 1. за свѣце свѣщенничѣхъ реда и за самѣ свѣщеннике (...). — и тастъ же зѣту своему отацѣ: вѣсѣхъ королевства къ мнѣхъ своѣхъ отъцѣхъ потрѣднѣхъ. Д. 2017. *гріешникомъ стоишъ въ мѣсто и* отъцѣ. П. 84.

Уз лексему *син* дат је обиман речнички чланак са доста примера из којих се види да се овом лексемом означавао не само властити мушки потомак, већ и мушки потомак брата – братанац/синовац али и зет, што указује на постојање присних односа унутар проширене породице и међу њеним припадницима ван крвног сродства.¹⁴ Такође, овим термином називана је и нека друга важна или драга млађа мушка особа.

сынъ, filius: вада, сына доа любидла, цнрь ва бѣдн. Са. 5. х нде оцн н сына н светого дѣха. М. 1. снна вожна. М. 185. лѣвѣвнаго дн сына стѣфана. М. 5. снню, вынндан. М. 9. съ прѣвѣзавеленнѣ дн сннопѣ Гадаславовѣ. М. 11. цюнѣ сыннѣ. М. 28. с моими сынѣми. М. 34. г. вола .д. сынове. М. 98. поповѣснѣ сынове. М. 98. вѣдѣти сннн чловѣтаскнѣ. М. 103. неговѣцѣ сннововѣ. М. 106. свондн сннн. М. 219. неговн сннове. М. 238. неговн сннов. М. 240. ако бн сѣ нашло сннѣ х господина воеводе стѣпана нан бекѣ снновѣ правого татрашка, да сѣ дннѣ васѣ покладѣ, ако ан бѣ бекѣ снновѣ не бнло, а бнла ккн нан бекѣ ккѣрн, тада да сѣ дла госпогѣ Еленѣ, господина воеводе стѣпана госпогѣ, како то н ккѣрѣцѣ. М. 394. снна дн бѣзѣ грѣха воеводѣ стѣпана (*пише Јелена жена војводе Сандѣља за херцѣга Стѣпана, који је био синовац мужу њезину*). П. 6. 123. таст назива зѣта снном. сыноу мои. Д. 205. скѣрна ѿтѣпѣстнѣ те сына цюего не хошѣх. Д. 207. *кѣрацѣ Јелена назива снном кнеза дубровача којега зове и кумом: любовновѣцѣ дн сннѣ н кѣцѣ кѣрацѣ кѣрацѣ дн кнезѣ дѣвѣрѣковѣцѣ Нѣдрннѣ Бѣдѣаѣх*. М. 66. 67.

Поред ове, забележена је и лексема *синак* која у себи садржи и емоционалну компоненту:

сынѣкъ, *filiolus*: единѣ синакъ, М. 544.

Од лексема које означавају припаднике породице ван најужег круга забележене су *синов* и *синовиц* (уз већ наведено исто значење и за лексему *син*), као и лексема *ћерша* уз латински еквивалент *neptis* (1. унука; 2. нећака – Чолић 1991: 319).

сыновъ, filius fratris: сыновъ. Д. у III. lesek. 80. сыновъ дѣхъ Гостиндирь. М. 59. или сынъ дон
или синовъ дон М. 81.

¹⁴ Овој тврдњи у прилог иде и потврда, уз Даничићев коментар, да је и таст „зету својему отац“ (II/260) – в. отъцъ.

сыновѣць, *filius fratris*: своѣго сыновца. Д. 178. отъ сыновѣць его. М. 183. синовца. М. 286. синоваць господина Хръвоѣа. М. 377. синоваць господина Сандаала. М. 400.

кѣрыша, *pertis*: оудъ госпогѣ Катарине, кѣрше господина херцег, а кѣре поконного кнеза Балше Херцеговника. П. 171.

Лексеме *синовство* и *синоположеније* указују на чињеницу да је усвајање, тачније посињење био важан чин у средњовековном српском друштву:

сыновѣство, *adoptio*. нѣшѣнѣ сыновѣство. М. 194.

сыноположеніе, *adoptio*: сыноположеніа дарованіе. М. 546.

Из ексцерпирание грађе издвојене су још две лексеме које сведоче о полагају детета и о односу према детету у породици. То су лексеме *млеко* и *ссати*¹⁵:

млѣко, *lasc*: обою сьсѣѣ млѣко сьсала ѣсн. Ст. 2.

сьсати, *lactare*: обою сьсѣѣ млѣко сьсала ѣсн. Ст. 2. тѣчѣнѣ да сьсѣть. III. jahrb. bd. 53. anz. bl. 116.

Наиме, значај дојења, нарочито дојење мајчиним млеком веома је велики у традиционалној српској култури, о чему је писала Љиљана Пешикан-Љуштановић (2020), док је, рецимо, крајем 18. века постојала кампања која је пропагирала дојење властитог детета, будући да је међу племством и у грађанским породицама уобичајено било ангажовање дојиља (Кон 1991: 285–286). Ову је кампању код нас, као део просветитељске идеје, истицао и Доситеј Обрадовић (Грбић 2015: 18).

Истраживање чије смо резултате овде показали проширује и новим нијансама и валерима обогаћује слику о детету и детињству у српској средњовековној култури захваљујући преданом лексикографском раду Ђуре Даничића. Његов лексикографски труд омогућио је шире сагледавање представе о детету и детињству, и ван хагиографске књижевности, залажењем међу остала документа која нису у фокусу проучавалаца детета и детињства, као што су закони и повеље. Новим ишчитавањем Даничићевих извора и проширивањем контекста потврда дошло би се и до јаснијих и прецизнијих увида о овој теми. Сем тога, потврђује се и став Јована Љуштановића и Љиљане Пешикан-Љуштановић (2021: 10), да је песничко уопштавање Душана Радовића (оно да су дете и децу измислили пречани – в. Радовић 1959: 10) у великој мери прихваћено као неупитно у савременим истраживањима открића детињства у српској култури, па се шира грађа, пре свега она речничка, која захвата домен средњовековне и усмене културе, нажалост, једва или нимало није узимала у обзир.

Показује се да је тврдња о, тако рећи, непостојању детињства у средњем веку доста оштра, ипак она је побудила интересовање научне јавности за ову тему и већина аутора сложила се с тим да је настанак савремене идеје детињства „производ модерности и буржоаског етоса” (Томановић 2004: 10),

¹⁵ Забележена је и лексема дојити, али уз потврду која се не односи на дојење детета: доити, дою, *lactare*: доитъ сего крвѣио. III. jahrb. bd. 53. anz. bl. 116.

као и да је рационалистички и конкретан приступ детету и детињству условљен положајем „људског потомства” у породици и друштву 17. и 18. века у којој је оно „предмет посебне друштвене бриге, брижљивог проучавања и свакодневне појединачне пажње одраслих” (Љуштановић 2004: 14).¹⁶ Милован Данојлић ову је друштвену појаву повезао са демократизацијом образовања којом је „читаво једно мало човечанство ступило на позорницу људског живота” (1976: 11–12). Пажљивији увид у ширу грађу старих књижевности (средњовековне, која је овде у центру наших интересовања, будући главни извор Даничићевог *Рјечника из књижевних старина српских*, али и усмене) показује да је ово становиште подложно сумњи и ограничавајуће.

ЛИТЕРАТУРА

- Аријес 1989:** F. Arijes. *Vekovi detinjstva*, prevod Nevenka Novović, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Грбић 2015:** Д. Грбић, У „хладном норду” прослављени Стојковић, у: Д. Грбић (прир.), *Атанасије Стојковић, Јоаким Вујић. Антологијска едиција Десет векова српске књижевности*; књ. 21, Нови Сад: Матица српска, 9–23.
- Даничић 1863–1864:** Ћ. Даничић, *Рјечник из књижевних старина српских*, дио први А–К, дио други Л–П, дио трећи Р–Ш, Биоград: Државна штампарија.
- Данојлић 1979:** М. Данојлић, *Наивна песма: огледи о дечјој књижевности*, Београд: Нолит.
- Кон 1991:** I. S. Kon. *Dete i kultura*, prevod Marija Marković i Branislav Marković, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Љуштановић 2023:** Ј. Љуштановић, Српска света породица: о слици породице у старој српској култури, у: Љ. Пешикан-Љуштановић, Х. Цигал Кријешторац (прир.), *Сахат куле наших срца. Завичајне теме*, Пријепоље: Библиотека Вук Караџић, 13–21.
- Љуштановић 2004:** Ј. Љуштановић, Књижевност за децу и мит, у: *Црвенкапа грицка вука. Студије и есеји о књижевности за децу*, Нови Сад: ДОО Дневник – новине и часописи – Змајеве дечје игре, 7–31.
- Љуштановић/Пешикан Љуштановић 2021:** Ј. Љуштановић, Љ. Пешикан-Љуштановић, Представе о детету и детињству у *Рјечнику...* и списима Вука Стефановића Караџића, у: *Од доситеја и Вука до Мирка и Славка. О слици детета и детињства у српској књижевности за децу и српској култури од 19. до 21. века*, Београд: Педагошки музеј, 9–31.

¹⁶ Промислања о концепту детињства и месту детета у српској култури подстакнута су управо поменутом Аријесовом књигом, чији је превод код нас објављен безмало деценију ипо након француског оригинала (Љуштановићев есеј „Књижевност за децу и мит” објављен је најпре 1990. – *Књига и дете данас*, Нови Сад: Змајеве дечје игре: 43–55).

- Марјановић Душанић/Поповић 2004:** С. Марјановић-Душанић, Д. Поповић, *Приватни живот у српским земљама средњег века*, Београд: Сlio.
- Мацановић 2025:** А. Мацановић, Ђуро Даничић и речници, у: *Ђуро Даничић: живот, дело, време, поводом 200 година рођења* (ур. З. Бојовић, А. Милановић), Београд: САНУ, 151–180.
- Милановић 2023:** А. Милановић, Ђуро Даничић (1825–1882). Председник Српског ученог друштва 1878. године, у: *Председници Друштва српске словесности, Српског ученог друштва, Српске краљевске академије, Српске академије наука и уметности*, том 1, Београд: САНУ, 343–371.
- Павковић 2004:** Н. Павковић, Живот у породици и питање својине, у: С. Марјановић-Душанић, Д. Поповић (прир.), *Приватни живот у српским земљама средњег века*, Београд: Сlio, 300–320.
- Перић 2016:** Д. Перић, Књига за Марка Светлане Велмар Јанковић у контексту новог наставног програма: од конструкта национално-идеолошке дискурзивне заједнице (друштвеног текста) до универзалног смисла и вредности, *Детињство. Часопис о књижевности за децу*, XLII/2, 17–27.
- Пешикан Љуштановић 2020:** Љ. Пешикан-Љуштановић, 'Рана матерна, у: *Пишем ти причу. Рефлекси усмене књижевности и традиционалне културе у писаној књижевности и савременој култури Срба*, Нови Сад: Академска књига, 53–68.
- Пешикан Љуштановић/Зорић Латовљев 2024:** Љ. Пешикан-Љуштановић, М. Зорић Латовљев, Концептуализација детињства у *Детињству* – педесетогодишња баштина, Нови Сад: *Детињство, Часопис о књижевности за децу*, L/1, 9–34.
- Половина 2011:** Н. Половина, Детињство као циљ живота у делима средњовековне књижевности, *Детињство. Часопис о књижевности за децу*, XXXVII/1, 29–34.
- Половина 2016:** Н. Половина, Повратак средњовековној култури као идеолошки предлогач у *Књизи за Марка Светлане Велмар Јанковић, Детињство. Часопис о књижевности за децу*, XLII/2, 10–16.
- Половина 2018:** Н. Половина, Јунаци српске средњовековне прошлости у романима Слободана Станишића: идентитет и идеологија, *Детињство. Часопис о књижевности за децу*, XLIV/1, 55–63.
- Праут/Џејмс 2004:** А. Praut, А. Džejms, Nova paradigma za sociologiju detinjstva? Poreklo, obećanje i problemi, u: S. Tomanović (прир.). *Sociologija detinjstva. Sociološka hrestomatija*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 51–76.
- Радовић 1959:** Д. Радовић, Дете и књига (Прочитано на Саветовању југословенских дејјих писаца у Сремској Каменици у оквиру Других Змајевих дејјих игара, јуна 1959), *Naša deca: organ Saveta Saveza pionira Jugoslavije*, Св. 7–8, Beograd: [Savet društava za vaspitanje i staranje o deci Jugoslavije], 10–14.
- Савић 2025:** В. Савић, Српске старине Ђура Даничића (1825–2025), *Летопис Матице српске*, књ. 515, св. 4, 494–508.

- Томановић 2004:** S. Tomanović, Sociologija o detinjstvu i sociologija za detinjstvo, u: Smiljka Tomanović (prir.), *Sociologija detinjstva. Sociološka hrestomatija*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 7–48.
- Чолић 1991:** J. Чолић, *Речник латинско српско-хрватски* [фототипско издање из 1936], Београд: Дерета.
- Уко 2018:** С. Уко, Растко Немањић – Свети Сава: аспекти идентитета у идеолошком и културолошком обрасцу, *Детињство. Часопис о књижевности за децу*, XLIV/1, 63–72.

Milena S. Zorić Latovljev

CHILD AND CHILDHOOD IN RJEČNIK IZ KNJIŽEVNIH STARINA SRPSKIH
[DICTIONARY OF SERBIAN LITERARY ANTIQUES]

Summary

The aim of this paper is to contribute to the research on the position of the child and his place in medieval society and culture. The analysis includes vocabulary material given with terms related to *child, childhood, youth...* In addition to researching medieval culture, the paper also relies on more recent research that deals with the place of the child both in Serbian medieval literature and art as well as in contemporary children's literature that relies on medieval tradition. A comparison of Daničić's material given in *Rječnik iz književnih starina srpskih* [*Dictionary of Serbian Literary Antiques*] with the results of these researches show that although cultural researches indicate marginalized place of the child in medieval culture, the embedded conclusion about the non-existence of childhood and the unclear boundaries of growing up is found to be harsh, and to a certain extent exclusive.

Keywords: concept of childhood, Middle Ages, Serbian culture, Đura Daničić.